

2013:38

Kaffestugan vid Alunbruket

Antikvarisk medverkan, 2013

Helena Rosenberg

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2013:38

Kaffestugan vid Alunbruket

- omläggning av stråtak

Antikvarisk medverkan, 2013

Andrarums socken, 1022
Tomelilla kommun
Skåne län

Helena Rosenberg

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2013 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
E-rapport 2013:38

Omslagsfoto: Omlagt stråtak ovan entrén till kaffestugan och ny ryggning.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

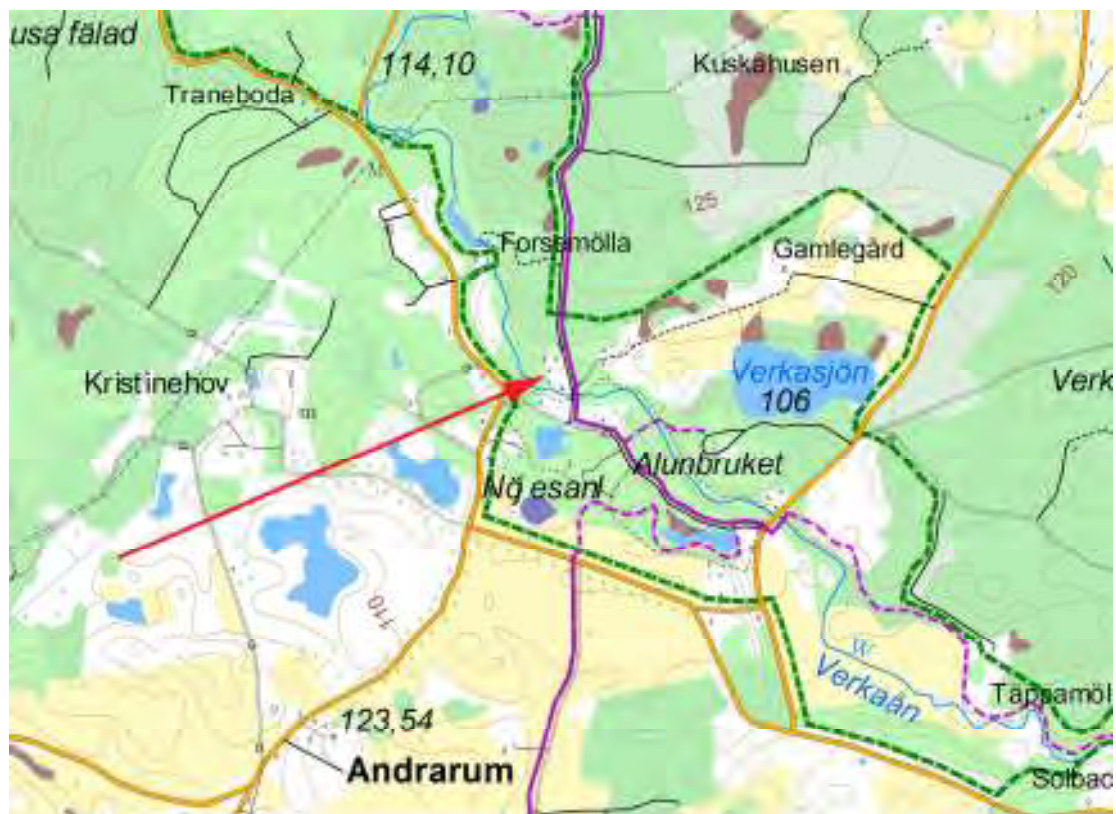
Kaffestugan vid Alunbruket - omläggning av stråtak

Innehåll

Sammanfattning	5
Administrativa uppgifter	5
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	5
Skadebild	6
Stråtak och ryggning	6
Utförda åtgärder	7
Omläggning av stråtak	7
Ryggning	7
Avvikelser från handlingar	8
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	8
Iakttagelser under restaureringen	9
Övriga handlingar med relevans för arbetet	9

Karta över Skåne och pil som markerar var Alunbruket ligger i Tomelilla kommun.

Karta över Kristinehov och Alunbruket med pil som visar var kaffestugan och gamla smedjan ligger.

Sammanfattning

Under sensommaren 2013 lades två stin om på kaffestugans tak. Det ena stiet är mot söder ovanför ingången och det andra är mot norr, intill det något upphöja taket vid ugnsutbyggnaden. Taket var tidigare belagt med vass men har nu fått en halmtäckning. Ny ryggning gjordes också på både kaffestugan och den gamla smedjan.

Administrativa uppgifter

Objekt	Kristinehov 1:1
Socken	Andrarum
Kommun	Tomelilla
Länsstyrelsens beslut	434-17092-11
Regionmuseets dnr	K12.20-298-12, 1022
Byggherre/beställare	Kristian och Johan Carlsson
Entreprenör	Calle Eriksson, Calle Kruka
Antikvarisk medverkan	Regionmuseet genom Helena Rosenberg
Byggnadstid	maj-september 2013
Slutbesiktning	2013-09-27
Bidrag till kulturmiljövård	90 %, 177 582 kr samt bidrag till antikvarisk medverkan
Rapport granskad av	Åsa Eriksson Green

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Vid Alunbruket bröts alunskiffer mellan 1637 och 1912. Både den byggnad som idag kallas för Kaffestugan och den som kallas för den gamla smedjan var ursprungligen arbetarbostäder som byggdes i början på 1700-talet för arbetare vid Alunbruket. Eftersom taket på Kaffestugan före omläggningen var belagt med vass och ägaren önskade lägga ny vass på de sti man fått bidrag till medan länsstyrelsen villkorat i beslutet att taket skulle läggas med halm, gjordes en mindre antikvarisk undersökning om vad som var mest lämpligt i detta fall.

Undersökningen visade att det enligt skriftliga källor funnits en sjö från 1700-talet och framåt vid Alunbruket. Det är således möjligt att vass tagits från denna till att täcka arbetarbostädernas tak med. Det enda belegg för att detta har förekommit är dock från mitten av 1900-talet då Alunbruket hade lagt ner sin verksamhet.

I räkenskaperna från 1800-talets mitt finns belegg för att stora leveranser av halm gått till byggmästaren. Halmen bör ha lagts på arbetarbostäderna, eftersom man under samma tid inte längre fick lägga halm på bruksbyggnaderna av brandsäkerhetsskäl. Därmed bör man idag lägga halm på arbetarbostäderna om man vill göra som man traditionellt har gjort under den tid som bruket varit verksamt.

Kaffestugan, det sti ovanför entrén som före restaureringen var lagt med vass. Över entrén fanns en plåt instucken som hängränna.

Skadebild

Stråtak och rygging

De delar av kaffestugans stråtak som var värst angripet bestod av vass som var väderbiten och hade tunnats ut. På baksidan mot norr, där det varit skuggigt, var taket mossigt och även en del björksly hade slagit rot. Varken på kaffestugan eller på den gamla smedjan fanns det mycket kvar av ryggingen som skyddar stråna från väta i nocken.

Gamla smedjans norra sida. Stråtakets i behov av en ny rygging.

Kaffestugans baksida mot norr med mossa och björksly. T.h. Det nylagda halmtaket.

Utförda åtgärder

Omläggning av stråtak

När vasstaket revs visade det sig att det var fäst vid rafterna med galvade rundstavar av typen kamjärn. Dessa hade antingen tvinnats eller skruvats fast vid rafterna med rostfri eller galvad 1 mm ståltråd. Rafter av endast avbarkade granstammar låg under den gamla vassen. Dessa var intakta så de har behållits när det nya halmtaket lades dit. Ovanpå baksidans yttre mur och på framsidans lejd har en sågad läkt av gran fogats, så att strätäckningen har något att vila på. Ny långhalm har använts till taktäckningen. För att binda halmen mot rafterna har galvad 1,2 mm ståltråd tvinnats mot nya. Rundjärnen har bytts ut mot hasselkäppar.

Ryggning

Ny ryggning har gjorts både på Kaffestugan och på den gamla smedjan. Kaffestugan är byggd som en länga med en utskjutande del för ugnen mot norr. Vid ugnens östra sida har en länga byggts på mot norr som gör att byggnadens planlösning blir T-formad.

Kaffestugans framsida mot söder, under arbetets gång.

Samma takefall färdiglagt med ny ryggning.

Den gamla smedjans norra sida med utbyggnad för bakugn, efter att ny ryggning gjorts.

Den gamla smedjan är däremot en korsvirkesbyggnad byggd i vinkel, där längorna möts i ett nordvästligt hörn. Även här finns en utskutande bakugn mot norr. Alla dessa byggnadsdelar har fått ny ryggning av tröskad, pressad råghalm. De ryggträn som var dåliga ersattes med nya som tillverkats genom att man klivit barkad ek. Sammanlagt på de två olika byggnaderna gjordes 25 par nya ryggträn. Ryggträna är hopfogade med 4-5 mm tjock galvad ståltråd, likt den metod som använts tidigare.

Avvikelser från handlingar

Som villkor i beslutet om bidrag står att ”arbeten ska ske med traditionella material och metoder, med lika befintliga byggnadsdelar som utgångspunkt.” Längre fram i beslutet står att länsstyrelsen anser halm ska vara rådande vid en omläggning av stråtak i området, eftersom det konstaterats att detta av tradition använts. Utifrån den mindre undersökning som gjordes i ärendet, se ovan, valdes slutligen halm även här. Vid rivning framkom att rundstav av järn använts för att binda vassen vid rafterna, dessa är nu utbytta mot det mer traditionella materialet hassel.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Eftersom vass och järnstänger bytts ut mot halm respektive hasselkäppar har en återgång till mer traditionella material och metoder gjorts. Bindningen har dock gjorts med ståltråd som det var gjort före omläggningen. Bedömningen gjordes att det var ett acceptabelt tillvägagångssätt i det aktuella fallet på just denna byggnad. Det kulturhistoriska värdet av arbetarbostäderna är främst dess anknytning till Alunbruket som en del i kulturmiljöns helhet.

Framsidas synliga bindbjälkar med snedställd bräda. T.h. Baksidas vägg med påbyggd mur, där fönstren ej ligger i liv med fasaden, jämför med föregående bild.

lakttagelser under restaureringen

På framsidan av kaffestugan, dvs. den sida som vetter mot söder, är bindbjälkarna synliga vid takfoten under det sti som nu lagts om. På dessa bindbjälkar låg en snedställd bräda på vilken stråttäckningen vilade. På baksidan, mot norr, är bindbjälkarna dock inte synliga. Kaffestugans norra vägg är även påfallande tjockare än övriga väggar och korsvirkesstommen är inte synlig i exteriören. Här ligger heller inte fönstren i liv med fasaden som på resten av byggnaden. Det är därför möjligt att denna vägg kompletterats med en tegelmur eller ett tjockt putspåslag.

Övriga handlingar med relevans för arbetet

- 2011-09-15 Kristian och Johan Carlssons ansökan om byggnadsvårdsbidrag
- 2013-12-04 Länsstyrelsens bidragsbeslut (Dnr 434-17092-11)
- 2013-05-29 Regionmuseets tjänsteanteckning (Dnr K12.20-298-12, 1022)
- 2013-06-26 Regionmuseets tjänsteanteckning (Dnr K12.20-298-12, 1022)
- 2013-09-27 Slutbesiktningsprotokoll (Dnr 434-17092-11)

Kristianstad 2013-11-25

Helena Rosenberg

Regionmuseets E-rapportserie 2013

Kulturmiljö

1. Utvändig renovering av Stoby kyrka, Stoby sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2012
2. Brösarps station, Ravlunda sn, AM, Helena Rosenberg, 2012
3. Gustav Adolfs kyrka – invändig ombyggnad, Helsingborg sn, AM, Maria Sträng, 2011–2012
4. Vittskövle kyrka – invändig ombyggnad, Vittskövle sn, AM, Jennie Björklund, 2012
5. Vattenmöllan – omläggning av östra takfallet, Brunnby sn, AM, Ingela Blomén, 2012
6. Stångby kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Stångby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
7. Västra Hoby kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Västra Hoby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
8. Håstads kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Håstad sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
9. Tyggården, Kristianstad sn, AM, Helena Rosenberg, 2012
10. Hustoftagården, Väsby sn, AM, Anna Rabow och Heikki Ranta, 2010
11. Villa Sagan, Örkelljunga sn, AF, Helena Rosenberg, 2013
12. Norra Strö kyrka – ommålning av plåttak, Norra Strö sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2008
13. Tobaksfröer i Skåne, Förstudie, Åsa Jakobsson, 2012
14. Helsingborgs rådhus – trappräcke i västra trapphallen, Helsingborgs sn, AM, Maria Sträng, 2011
15. Inventering och värdering av stenmurar i området Galgbacken, Dalby, PJ, Åsa Jakobsson och Patrik Olsson, 2013
16. Norra Mellby kyrkogård, Norra Mellby sn, VP, Jennie Björklund, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson och Emelie Petersson, 2012
17. Fritidsbadet i Ystad, Ystad sn, AF, Anna Rabow och Helena Rosenberg, 2013
18. Krubbemölla – omläggning av stråtak och restaurering av kvarnränna, Vitaby sn, AM, Emelie Petersson, 2013
19. Ekestad folkets park – renovering av betongtrappa, Österslöv sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
20. Ballingstorp och Per-Ols – diverse åtgärder 2013, Kviinge sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
21. Håstads kyrka – renovering av värmeanläggning, Håstad sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
22. Häglinge kyrkogård, Häglinge sn, VP, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson och Emelie Petersson, 2012
23. Hardeberga kyrka – kistplåtar i vapenhuset, Hardeberga sn, AM, Maria Sträng, 2011
24. Revinge kyrka – ny textiltillförvaring, Revinge sn, AM, Maria Sträng, 2011
25. Vittskövle slott 2013, Vittskövle sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
26. Villa Petterssons tak, Svalöv sn, AM, Anna Rabow, 2012
27. Agusastugan 2013, Andrarum sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
28. Buxbomen i Skåne, Skåne län, KA, Cissela Olsson och Anna Rabow, 2012
29. Hosaby 11:16 i Hörvik – omläggning av tak, Mjällby sn, AM, Helena Rosenberg, 2013
30. Näsums kyrka – invändig renovering och tillgänglighetsanpassning, Näsums sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2010
31. Glimmebodagården – vårdåtgärder 2013, Brösarps sn, AM, Emelie Petersson, 2013
32. Väsby kyrka – utvändig renovering, Väsby sn, AM, Maria Sträng, 2013
33. Gräsma kvarn, Huaröd sn, VP, Jimmy Juhlin Alftberg och Helene Stalin Åkesson, 2013
34. Norra Strö kyrka – ombyggnad för visningsmonter, Norra Strö socken, AM, Åsa Eriksson Green, 2013
35. Bondrumsgården 2013, Fågeltofta sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
36. Riseberga kyrka – yttre renovering, Riseberga sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
37. Nämndemansgården på Ven, Sankt Ibb sn, AM, Anna Rabow, 2012
38. Kaffestugan vid Alunbruket – omläggning av stråtak, Andrarums sn, AM, Helena Rosenberg, 2013

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AM- antikvarisk medverkan
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

